

МІЖРЕГІОНАЛЬНА
АКАДЕМІЯ УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ

МАУП

**МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ
ЩОДО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ САМОСТІЙНОЇ
РОБОТИ СТУДЕНТІВ
з дисципліни
“СОЦІОЛОГІЯ УПРАВЛІННЯ”
(для бакалаврів, магістрів)**

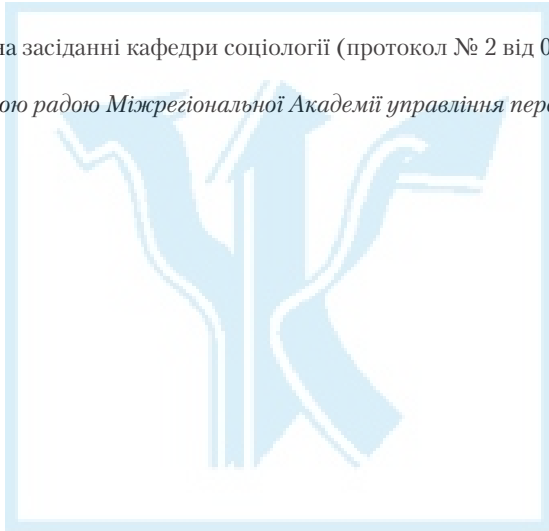
МАУП

Київ 2008

Підготовлено доцентом кафедри соціології *В. І. Вировим*

Затверджено на засіданні кафедри соціології (протокол № 2 від 05.10.07)

Схвалено Вченою радою Міжрегіональної Академії управління персоналом

Вировий В. І. Методичні рекомендації щодо забезпечення самостійної роботи студентів з дисципліни “Соціологія управління” (для бакалаврів, магістрів). — К.: МАУП, 2008. — 32 с.

Методичні рекомендації містять пояснювальну записку, тематичний план, зміст самостійної роботи з дисципліни “Соціологія управління”, план семінарських занять, теми контрольних робіт, теми рефератів, методичні рекомендації до написання рефератів (контрольних робіт), тести, питання для самоконтролю, а також список літератури.

© Міжрегіональна Академія
управління персоналом (МАУП), 2008

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

На сучасному етапі розвитку нашого суспільства значне місце посідає управління соціальними, економічними і науково-технічними процесами. У цьому зв'язку вивчення дисципліни “Соціологія управління” має актуальне значення і спрямоване на забезпечення студентам успішного засвоєння професійних принципів управління. Методичні рекомендації з цієї дисципліни спрямовані на опанування студентами сутності управління та набуття вміння використовувати й визначати основні елементи соціологічного дослідження процесу управління, теоретично обґрунтовувати і практично випробувати основні управлінські методи та прийоми.

Після вивчення дисципліни студент повинен *знати:*

- предмет, об'єкт та методи соціального управління;
- етапи розвитку та основні теоретичні підходи в соціології управління;
- типи організацій, їх структуру, форми і методи соціально-управлінського впливу;
- специфіку реалізації функцій управління;
- соціальний характер процесу управління та ін.

Контроль знань і умінь здійснюється наступним чином: письмова контрольна робота, тестування, аналіз практичних завдань після вивчення окремих тем, написання рефератів з тем курсу, запитання до підсумкового контролю. Підсумковий контроль завершується іспитом.

ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН дисципліни “СОЦІОЛОГІЯ УПРАВЛІННЯ”

№ пор.	Назва змістового модуля і теми
1	2
	Змістовий модуль I. Теоретико-методичний
1	Соціальне управління як наука: предмет, об'єкт, сутність
2	Виникнення і розвиток соціології управління
3	Соціальне управління як предмет соціологічного аналізу

1	2
4	Технологія та механізми процесу соціального управління
	Змістовий модуль II. Соціологія як галузь наукового знання
5	Інститути державного управління
6	Управління у сфері економічних відносин
7	Соціальна організація як соціальна система
8	Управлінська культура як механізм регулювання взаємодії
9	Управління духовним розвитком суспільства
10	Управління соціальними конфліктами
Разом годин: 108	

ЗМІСТ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ
з дисципліни
“СОЦІОЛОГІЯ УПРАВЛІННЯ”

Змістовий модуль I. Теоретико-методичний

Тема 1. Соціологія управління як наука: предмет, об’єкт, сутність

Приступаючи до вивчення цієї теми, студентам насамперед треба засвоїти, що центром уваги соціології управління є соціальні проблеми економічної і науково-технічної політики, соціальної політики, вироблення, прийняття і здійснення управлінських рішень, самоуправління, відношення керівництва до підлеглих та ін. Як наукова дисципліна соціологія управління пересікається з такими розділами соціологічної науки, як соціологія організації, соціологія праці, соціологія політики, економічна соціологія, соціальне планування, соціальне прогнозування і соціальне проектування, де також розглядаються проблеми управління.

З’ясувавши сутність соціології управління в системі соціологічних знань, треба перейти до засвоєння сутності самої дисципліни.

Передусім студентам слід звернути увагу на те, що управління у суспільстві здійснюється на кількох рівнях і в різних видах. Виходячи з цього, потрібно усвідомити, що суб’єктами управління є:

- соціальні спільності;
- держава;
- місцеві органи влади;
- власники капіталу та наймані менеджери і працівники.

Розглядаючи сутність об'єкта соціології управління, треба звернути увагу на те, що дане поняття визначається як соціальне управління, тобто управління в суспільстві, становлячи взаємодію керуючих і керованих суб'єктів.

З'ясовуючи поняття “предмет соціології управління”, студентам слід визначити зміст цього поняття, а також пізнати його роль у функціонуванні та розвитку суспільства.

Під час вивчення теми, студент має звернути увагу на з'ясування сутності системи (технічна, біологічна, соціальна, а також дві підсистеми — регулююча і регульована). Далі слід перейти до з'ясування ролі інформації як частини об'єкта соціального управління.

Студенти повинні засвоїти, що управління виникає принаймні за двох обставин: по-перше, коли в інформаційній структурі регулюючої підсистеми представлено кілька рівних варіантів (але не менш ніж два) виконання одного з окремих процесів сукупного процесу відтворення цієї системи; по-друге, коли між регулюючою і регульованою підсистемами існує особлива форма зворотного зв'язку.

Питання для самоконтролю

1. Які соціальні проблеми є центром уваги соціології управління?
2. З якими розділами соціологічної науки пересікається соціологія управління?
3. Який зміст містить у собі поняття “предмет соціології управління”?
4. Що ви розумієте під суб'єктом соціального управління?
5. Розкрийте сутність поняття “об'єкт соціології управління”?

Література [1–12]

Тема 2. Виникнення і розвиток соціології управління

Вивчення цієї теми передбачає розкриття сутності становлення і формування соціології управління. Насамперед, студентам слід звернути увагу на особливості вчень про управління в Стародавній Індії, Стародавньому Китаї, Давній Греції, де управлінська діяльність розвивалася у двох основних напрямках — як управління виробництвом і як державне управління. У цьому зв'язку потрібно звернути увагу

на ідеї Платона та Аристотеля, які вперше обґрунтували необхідність державної влади і управління. Розглядаючи їх філософську спадщину з даних проблем слід звернути увагу на такі праці: Платон — “Держава”, “Закон”; Аристотель — “Політика”, “Нікомахова етика”.

З’ясувавши сутність зазначених учень, студентам доцільно перейти до розгляду уявлень про управління мислителів середньовіччя. У зв’язку з цим, слід звернути увагу на те, що проблема управління розглядалася як втілення Божої волі, тобто з теологічної позиції (Аврелій Августин, Фома Аквінський).

Новий час породжує нові управлінські ідеї. Тому, розглядаючи ідеї цього періоду, студентам потрібно звернути увагу на погляди ранніх утопістів Т. Мора (“Утопія”), Т. Кампанелли (“Місто Сонця”), які створили проект майбутніх держав.

Особливу увагу студентам слід зосередити на засвоєнні змісту італійського соціального мислителя Н. Макіавеллі (“Государ” та “Мистецтво війни”), який ставив питання про необхідність міцної централізованої влади та проголошував ідею управління як мистецтва.

Важливе місце в спадщині соціальної думки посідають проблеми управління у поглядах французьких і англійських філософів XVII–XVIII ст. Студентам можна порекомендувати ознайомитись з їхніми поглядами на цю проблему, представниками яких є Т. Гоббс, Дж. Локк, Д. Дідро, Ж.-Ж. Руссо, Ш. Монтеск’є.

Далі слід перейти до з’ясування сутності, передумов виникнення соціального управління. Потрібно звернути увагу на те, що наприкінці XVIII — на початку XIX ст., більшість країн світу вступили на “капіталістичний” шлях розвитку. В цей період, з одного боку, спостерігається значний економічний, соціальний і політичний прогрес, з іншого — посилюється експлуатація, характерним стає криза, використовується жіноча та дитяча праця, збільшується тривалості трудового тижня тощо.

З огляду на це, студенти можуть ознайомитися з вченням таких мислителів, як А. Де Сен-Сімон, Ш. Фур’є, Р. Оуен, які приділяли значну вагу принципам організації та управління як виробництва, так і суспільства загалом.

Вивчення цієї теми передбачає також з’ясування сутності виникнення теорії соціального управління. Тому значну увагу студенти мають звернути на вчення О. Конта, Г. Спенсера, К. Маркса, Е. Дюркгейма. Крім того, слід звернути увагу на те, що у XIX ст. стали ви-

користуватись деякі методи емпіричного соціального дослідження (опитування, спостереження, збирання статистичних матеріалів і документів).

Під час вивчення також потрібно звернути увагу на концепції соціологів ХХ ст. — Ф. Гейлора, А. Фантоля, Є. Майо, М. Вебера, П. Сорокіна, Т. Парсона, С. М. Булгакова та ін.

На завершення вивчення теми студентам слід звернути увагу на те, що у своєму розвитку соціологія управління пройшла наступні, умовно визначені етапи:

1. Досоціологічний (початок з вчень про суспільство Стародавнього світу до Нового часу).
2. Класичний (XIX — перша чверть ХХ ст.).
3. Сучасний (друга чверть ХХ ст. — донині).

Питання для самоконтролю

1. Яке значення у виникненні соціології управління мають ідеї Платона та Аристотеля на сутність державної влади та структури суспільства?
2. Спираючись на працю “Государ” Н. Макіавеллі, розкрийте сутність його ідеї управління.
3. Які ідеї соціального управління знайшли своє відображення у поглядах французьких і англійських філософів XVII–XVIII ст.?
4. Розкрийте сутність передумов виникнення теорій соціального управління.
5. Яку роль відіграли методи емпіричного соціального дослідження у виникненні теорії соціального управління?
6. У чому полягає сутність концепції управління М. Вебера?
7. Що собою являє теорія соціальної системи Т. Парсона та яке її значення для соціології управління?
8. Розкажіть про основні етапи становлення та розвитку вітчизняної соціології управління.

Література [2; 4–6; 8–12; 19; 21]

Тема 3. Соціальне управління як предмет соціологічного аналізу

Вивчення теми передбачає з'ясування сутності розуміння поняття “управління”, його функції в суспільстві, співвідношення соціально-

го управління із соціальною політикою, а також засвоєння основних напрямів соціальної політики та шляхи їх вирішення.

Розглядаючи сутність управління, слід звернути увагу на те, що з початку ХХ ст. цій проблемі почали приділяти значну увагу. Це пов'язано із знанням про управління, які дають змогу проаналізувати управлінський процес і розробити рекомендації щодо його оптимізації.

У зв'язку з цим, потрібно розглянути роль і місце інформації у процесі управління. З'ясувати сутність інформації в управлінському процесі, а також з'ясувати сутність розуміння зв'язку між керованою системою і системою керуючою.

Далі студенти мають перейти до розгляду специфіки управління в суспільстві. Знайомлячись із специфікою управління в суспільстві потрібно зрозуміти, що вона відрізняється від управління в технічних та біологічних системах.

У процесі вивчення теми студентам слід звернути увагу на розуміння основних елементів суб'єкта управління, на місце проекту управлінської діяльності в перетворенні життєдіяльності професійних та громадських спільнот.

Розглядаючи сутність управлінських функцій, необхідно проаналізувати такі функції, як інформаційно-управлінську та сервісно-управлінську.

Вивчаючи матеріал цієї теми, слід також усвідомити значення державного управління і муніципального управління.

Значну увагу у вивченні цієї теми потрібно звернути на розкриття сутності системного підходу в соціальному управлінні.

На завершення вивчення теми, студент має з'ясувати сутність та роль соціальної політики, її взаємозв'язок із соціальним управлінням.

Питання для самоконтролю

1. Що таке управління? Які характеристики управління ви можете назвати?
2. Що таке управління у суспільстві та яка специфіка цього виду управління?
3. Яке місце посідає інформація в управлінському процесі?
4. У чому полягає відмінність суспільного управління від управління технічних та біологічних систем?

5. Розкрийте сутність інформаційно-управлінської та сервісно-управлінської функції.
6. Визначте сутність системного підходу у соціальному управлінні.
7. У чому полягає сутність соціальної політики? Як співвідносяться соціальне управління та соціальна політика?

Література [2; 4; 5; 8–11; 15; 20]

Тема 4. Технологія та механізми процесу соціального управління

Пристаюючи до вивчення цієї теми, студентам насамперед треба засвоїти сутність такого поняття, як “технологія”.

З’ясувавши сутність цього поняття, слід перейти до розгляду поняття “гуманітарні технології”. При цьому потрібно звернути увагу, що основою гуманітарної технології управління є соціально-психологічна природа.

Визначивши сутність потреб, студент з’ясує, що вони поділяються на біологічні, психогенні і соціогенні, а також, яка їх роль у формуванні мотивації суб’єкта.

Далі потрібно зупинитись на ролі соціального середовища у формуванні мотивації особистості, а також на тому, що соціальне середовище породжує і самі потреби.

При вивченні теми слід усвідомити, що зі зміною соціального середовища, змінюються потреби й інтереси особистості.

Вивчаючи матеріали теми, треба розкрити сутність впливу стимулювання на поведінку особистості, колективу у сферах економічної, політичної, соціально-духовної діяльності.

У зв’язку з цим, студенти мають звернути увагу на розкриття сутності стимулювання, на його форми, рівні.

Розглянувши роль стимулювання в процесі діяльності людей, слід перейти до з’ясування сутності структури об’єкта управління, структури управлінських відносин. Крім того, необхідно звернути увагу на сутність управлінської праці та її відмінність від праці взагалі.

На завершення вивчення теми студентам слід зупинитися на з’ясуванні сутності складових управління як системи.

Питання для самоконтролю

1. Схарактеризуйте поняття “технологія” і “гуманітарні технології”.

2. Дайте визначення поняття “потреби” та розкрийте сутність основних видів потреб.
3. Як впливає соціальне середовище на формування мотивації особистості?
4. Розкрийте сутність впливу стимулювання на поведінку особистості, колективу.
5. Що таке структура об’єкта управління та структура управлінських відносин?

Література [2; 4; 5; 8–11]

Змістовий модуль II. Соціологія як галузь наукового знання

Тема 5. Інститути державного управління

Вивчення теми студенти мають розпочати із з’ясування змісту поняття “держава”. Враховуючи складність цього поняття та неоднозначність вживання терміна “держава”, варто звернути увагу на основні підходи до його розуміння.

По-перше, можна розглянути державу як організацію великої суспільної групи. В цьому випадку поняття “держава” дорівнюватиме поняттям “країна”, “нація”, “суспільство”, “вітчизна”, “батьківщина”.

По-друге, можна розуміти державу як систему зв’язків та взаємин у середині суспільства за всієї багатоманітності форм та структур влади. І тоді поняття “держава” ототожнюватиметься з “системою установ”, “урядом”, “апаратом влади”.

По-третє, можливо розуміння “держави” як сукупності юридичних норм і правил, які регулюються органами влади. Це більш вузький підхід.

Проаналізувавши основні підходи до пояснення сутності держави, слід спробувати дати визначення держави відповідно до вивченої теми.

З’ясувавши сутність поняття “держава”, треба перейти до розгляду її функцій. Основними функціями держави є:

- забезпечення цілісності і збереження суспільства;
- соціальна;
- економічна;
- підтримування свободи, суверенітету країни в межах світового співтовариства.

Аналізуючи функції, слід звернути увагу на те, що спектр реалізації достатньо широкий і не може бути зведений тільки до державних. Вони знаходять своє відображення в інститутах регіонального, муніципального управління та менеджменту. Крім того, потрібно розглянути специфіку вияву функцій із зазначених видів інститутів управління.

На завершення вивчення теми, треба зупинитися на розкритті впливу об'єктивних і суб'єктивних факторів, на функціонування інститутів управління.

Питання для самоконтролю

1. Які існують підходи щодо розуміння поняття “держави”?
2. Схарактеризуйте основні функції держави та їх роль у соціальному управлінні.
3. У чому полягає вплив об'єктивних і суб'єктивних факторів на функціонування інститутів управління?

Література [1–5; 7–11]

Тема 6. Управління у сфері економічних відносин

Для засвоєння цієї теми насамперед треба засвоїти сутність господарської мотивації як основи економічної активності людей.

У зв'язку з цим, потрібно зосередити увагу на розкритті сутності таких понять, як “потреби”, “стимул”, “мотив”, “інтерес”, “присилувати”.

Особливу увагу при розгляді зазначених понять, слід звернути на розкриття сутності поняття “присилувати”, а саме: з'ясувати зміст чотирьох форм присилування до господарської діяльності — зовнішньо-економічне, економічне, технологічне, ідеологічне.

Розглянувши сутність форм присилування, студенти мають перейти до з'ясування змісту мотивації “економічної людини”. При цьому необхідно звернути увагу на вчення таких мислителів-економістів, як А. Сміт, К. Менгер, А. Маршалл.

Далі слід розглянути значення економічного підходу стосовно раціональної дії людини. Зупинитися на концепціях таких вчених, як В. Парето, Л. Мізеса, Й. Шумпетера, особливо на концепції А. Маслоу.

Засвоївши сутність вказаних концепцій, слід приступити до розгляду соціологічного підходу стосовно раціональної дії людини. Зо-

середити увагу на класичній типології М. Вебера, яка представляє чотири “ідеальних типи”:

- цілі раціональної дії;
- ціннісно-раціональна дія;
- ефективна дія;
- традиційна дія.

З’ясувавши сутність чотирьох “ідеальних типів” соціальної дії М. Вебера, необхідно перейти до розгляду економічної поведінки. Слід звернути увагу на те, що формування ринкових відносин, їх більш чи менш соціальна спрямованість, існуюча структура зайнятості, створюють свої особливі передумови економічної поведінки різних груп соціальної спільноти. Через економічні форми діяльності суб’єктом реалізується здатність співвідношення свого образу мислення, свої економічні знання і світоглядні установки з реальною господарською практикою для рішення соціально-економічних завдань.

Щоб глибше засвоїти сутність економічної поведінки, потрібно звернути увагу на погляди А. Сміта, П. Кейнса.

Засвоївши зазначені концепції економічної поведінки, проаналізуйте їх значення на сучасному етапі розвитку нашого суспільства.

Питання для самоконтролю

1. У чому полягає сутність господарської мотивації?
2. Розкрийте сутність понять “потреби”, “стимул”, “інтерес”, “присилувати”.
3. Схарактеризуйте чотири форми присилування господарської діяльності.
4. Який зміст містить у собі мотивація “економічної сподини”?
5. Яке значення у господарській діяльності має вчення М. Вебера про чотири “ідеальних типи” раціональної дії людини?
6. У чому полягає сутність концепцій економічної поведінки А. Сміта та П. Кейнса та яке їх значення для сучасного розвитку нашого суспільства?

Література [2; 4; 5; 8–11; 16; 17]

Тема 7. Соціальна організація як соціальна система

Приступаючи до вивчення цієї теми, необхідно з’ясувати сутність поняття “соціальна система”. І перш за все, слід звернути увагу на

зміст системоутворювальних якостей, як-то: мета, взаємодія, структура ієрархії та управління. Засвоюючи сутність поняття “соціальна система”, треба приступити до розгляду поняття “соціальна організація”.

У цьому зв’язку термін “організація” має кілька значень.

У першому значенні цей термін означає об’єднання людей, які прагнуть до реалізації певної мети організованим засобом.

У другому — це засоби керівництва і управління людьми, а також різні засоби дій. Засоби координації функцій, гармонізації зусиль та направлення їх результатів на досягнення певних цілей сукупністю людей, які виконують приватні завдання.

У третьому — мається на увазі система способів діяльності індивідів, підгруп, інститутів, засобів соціального контролю, соціальних ролей і систем цінностей, які забезпечують сумісне життя.

Проаналізувавши ці значення, слід визначити термін “соціальна організація” і приступити до розгляду ролі участі соціальних організацій у суспільних відносинах.

Далі розглянути сутність таких організацій, як формальні, позаформальні і неформальні. При аналізі цих організацій необхідно звернути увагу на особливості їх виникнення. Особливу увагу, при цьому слід зосередити на з’ясуванні сутності, характерних рисах формальних організацій.

Вивчаючи характеристику даної організації, студенти мають звернути увагу на розкриття терміна “бюрократія”.

Для його розуміння треба звернутися до досліджень М. Вебера, П. Блау, Дж. Уінклера та ін. Найбільший вклад у розвиток терміна “бюрократія” вніс німецький соціолог М. Вебер, ввівши поняття “ідеальний тип бюрократії”. У зв’язку з цим необхідно проаналізувати як недоліки “ідеального типу бюрократії”, так і переваги.

Вивчаючи цю тему, студентам слід з’ясувати сутність співвідношення понять “влада” та “лідерство”, зосередивши особливу увагу на розкритті сутності лідерства.

Наступним кроком має стати вивчення стиля керівництва. Щоб розуміти стиль керівництва, треба проаналізувати такі стилі, як авторитарний, демократичний і ліберальний.

З’ясувавши сутність вказаних стилів керівництва, слід розглянути критерії ефективності керівництва колективом.

Питання для самоконтролю

1. Що собою являє соціальна система?
2. Який зміст поняття “соціальна організація”?
3. Розкрийте сутність таких організацій, як формальні, позаформальні і неформальні.
4. У чому полягає сутність концепції “ідеального типу бюрократії” М. Вебера?
5. Що розуміють під стилем керівництва та які бувають стилі керівництва?

Література [2; 4; 7; 9–11; 20]

Тема 8. Управлінська культура як механізм регулювання взаємодії

Вивчення теми розпочинається із з'ясування змісту поняття “культура”. Насамперед слід звернути увагу на те, що в соціології існує дві точки зору на дане поняття – у широкому та вузькому розумінні. Виходячи з цього, треба з'ясувати сутність кожної з них.

Для кращого визначення сутності культури студентам слід запропонувати здійснити аналіз взаємодії культури та економіки. У розумінні цієї взаємодії відрізняються дві протилежні позиції. Тому потрібно звернути увагу на сутність марксистського підходу до “економічної” культури (К. Маркс) та немарксистської соціології з цієї проблеми (Е. Дюркгейм, М. Вебер та ін.).

Важливо також зосередитись на таких функціях проблеми:

- освітньо-виховна;
- інтегративна і дезінтегративна;
- регулююча.

Засвоївши сутність культури, слід розглянути особливості “організаційної культури”. У зв'язку з цим потрібно з'ясувати, що означає термін “організаційна культура” та які її основні елементи.

Крім того, студенти мають з'ясувати, що впливає на засвоєння працівниками організаційної культури.

Вивчаючи тему, необхідно зосередити увагу на ролі керівника у формуванні організаційної культури працівників.

Значну увагу при розгляді організаційної культури слід звернути на роль субкультури в досягненні кінцевої мети.

Завершуючи розгляд цієї теми, проаналізуйте стан організаційної культури взагалі на сучасному етапі розвитку нашого суспільства.

Питання для самоконтролю

1. Який зміст поняття “культура”?
2. Що означає поняття “економічна культура”?
3. Розкрийте сутність поглядів на поняття “економічна” культура К. Маркса, Е. Дюркгейма та М. Вебера.
4. Що собою являє “організаційна культура”?
5. Яке значення має “організаційна культура” на сучасному етапі розвитку нашого суспільства?

Література [2; 4; 9–11; 18]

Тема 9. Управління духовним розвитком суспільства

Приступаючи до вивчення цієї теми насамперед потрібно зосередити увагу на з'ясуванні сутності поняття “духовність”. Розглянути духовні цінності та потреби, звернувши увагу на такі: світоглядні, моральні, естетичні, громадські, політичні та ін.

З'ясувавши сутність духовних цінностей і потреб у розвитку суспільства, розглянути співвідношення понять “духовність” та “світогляд”. Звернути увагу на роль духовного виробництва у формуванні духовності. У цьому зв'язку необхідно зупинитись на розгляді сутності поняття “соціалізація”. Звернути увагу на роль освіти, науки, мистецтва у процесі соціалізації особистості.

Стосовно освіти, студентам потрібно розглянути сутність її соціальних функцій та зупинитись на сутності таких функцій, як виховання та освічення. Крім того, розглянути цілі освіти: інтенсивну, екстенсивну, продуктивну.

Звернути увагу на роль науки у формуванні духовності людини. Розглянути у чому полягають соціальні функції науки та їх вплив на виховання людини.

Особливе місце у формуванні духовності людини належить мистецтву. Тому студентам слід з'ясувати як мистецтво впливає на внутрішній світ людини.

На завершення вивчення теми слід розглянути принципи реалізації соціальної політики у сфері освіти, науки, мистецтва. При цьому звернути увагу на принципи єдності об'єктивного і суб'єктивного в реалізації соціальної політики.

Питання для самоконтролю

1. Розкрийте зміст поняття “духовність”?
2. Що розуміють під духовними цінностями та потребами?

3. Розкрийте сутність співвідношення понять “духовність” та “світотгляд” та покажіть їх роль у формуванні духовності людини.
4. Що таке духовне виробництво та його роль у формуванні духовності?
5. У чому полягає сутність поняття “соціалізація” та яка роль освіти, науки, мистецтва у процесі соціалізації особистості?

Література [2; 4; 9–11; 18]

Тема 10. Управління соціальними конфліктами

Вивчення теми слід розпочати із з'ясування змісту еволюції наукових поглядів на конфлікт. У зв'язку з цим звернути увагу на вчення про соціальні конфлікти таких філософів Давньої Греції, як Анаксімандр, Геракліт, Платон, Епіку.

Студенти також мають вивчити цікаві ідеї стосовно природи конфліктів Ф. Бекона, а також сутність концепції Т. Гоббса “війна всіх проти всіх”.

Особливу увагу слід звернути на наукові погляди сутності конфлікту представників Нового часу — А. Сміта, І. Канта, Г. Гегеля, Ч. Дарвіна.

Засвоївши зазначені погляди, приступити до розгляду сучасних соціологічних концепцій конфлікту на зламі ХІХ–ХХ ст.

Розгляд сучасних соціологічних концепцій розпочати з теорії соціальної системи Г. Спенсера, де розвивається тезис про загальність та універсальність конфлікту.

Особливе місце в теорії соціального конфлікту належить вченню К. Маркса про матеріалістичне розуміння історії, яке дало можливість по-новому поглянути на розвиток соціальних відносин.

Значним кроком у вивченні конфлікту стали праці німецького соціолога Г. Зімеля. У зв'язку з цим слід звернути увагу на його фундаментальну теорію конфлікту, де не тільки розглянути її сутність, а й проаналізувати висновки, які він зробив з цього приводу.

Розглянувши соціологічні концепції конфлікту другої половини ХІХ — початку ХХ ст., можна зробити висновок, що конфліктам відводилась важлива позитивна роль у суспільному процесі.

Далі зосередитись на сутності та різновидах існуючих сучасних концепцій, починаючи з першої половини ХХ ст.

Значне місце у дослідженні соціальних конфліктів першої половини ХХ ст. займає такий напрям соціології, як структурний функ-

ціоналізм. Вивчаючи цей напрям, слід звернути увагу на підхід у дослідженні проблеми соціального конфлікту Т. Парсонса.

Крім того, студентам необхідно зупинитися на розгляді теорії конфліктного функціоналізму Л. Козера, діалектичній теорії конфлікту Р. Дарендорфа, “законі соціальних відносин” М. Дейча та інших представників зарубіжної соціології і психології.

З’ясувавши сутність концепцій соціального конфлікту, слід перейти до визначення поняття “конфлікт”, звернувши особливу увагу на джерела конфлікту.

Вивчаючи тему, студенти мають усвідомити сутність конфлікту у різних сферах людських взаємодій.

Насамперед треба зосередитися на причинах конфліктів у ланці “керівник–підлеглий”, умовах та засобах попередження конфліктів “по вертикалі”. Крім того, звернути увагу на причини міжособистісних конфліктів, міжгрупових конфліктів (трудових, міжетнічних, політичних).

Далі зосередити увагу на технології попередження конфліктів. Доцільно розглянути напрями впливу на проблемну ситуацію взаємодії, засоби та способи впливу на поведінку опонентів, попередження конфліктів компетентним оцінюванням, регулювання конфліктів за участю третьої сторони, переговорний процес, як засіб вирішення конфліктів.

При вивченні теми студентам слід звернути увагу на методи дослідження і діагностики конфліктів, без яких неможливе здійснення їх регулювання.

Питання для самоконтролю

1. Як розглядали конфлікти мислителі Давньої Греції?
2. У чому полягає сутність концепції Т. Гоббса “війна всіх проти всіх”?
3. Яке значення у розвитку теорії конфлікту мають погляди представників Нового часу?
4. Як розглядали сутність конфлікту К. Маркс і Г. Зіммель?
5. Розкрийте сутність теорій конфлікту Л. Козера, Р. Дарендорфа, М. Дейча та з’ясуйте їх значення у процесі суспільних відносин.
6. Що собою являє причина конфлікту у ланці “керівник–підлеглий” та які засоби їх попередження?
7. Яке місце у розвитку суспільства належать технологіям попередження конфліктів?

Література [1; 2; 4; 8; 9; 11; 13; 14]

ПЛАН СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ

Тема 1. Виникнення і розвиток соціології управління

1. Характеристика вчень про управління у Стародавній Індії та Стародавньому Китаї.
2. Ідеї Платона та Аристотеля про сутність держави і управління.
3. Управлінські ідеї періоду Нового часу.
4. Теорія соціального управління у вченнях О. Конта, Г. Спенсера, К. Маркса, Е. Дюркгейма.
5. Розвиток теорії соціального управління у ХХ ст.

Література [1–12]

Тема 2. Соціальне управління як предмет соціологічного аналізу

1. Соціальне управління та його функції в суспільстві.
2. Роль і місце інформації у процесі управління соціальними процесами.
3. Сутність системного підходу у соціальному управлінні.

Література [2; 4–6; 8–12; 19; 21]

Тема 3. Технологія та механізми процесу соціального управління

1. Сутність понять “технологія”, “гуманітарна технологія” та їх значення у соціальному управлінні.
2. Роль мотивації у процесі соціального управління.
3. Стимулювання, його форми, рівні та роль у соціальному управлінні.

Література [2; 4; 5; 8–11]

Тема 4. Соціальна організація як соціальна система

1. Поняття “соціальна система” та її значення у соціальному управлінні.
2. Соціальна організація, її типи та місце у соціальній системі.
3. М. Вебер про “ідеальний тип бюрократії” та значення поняття на сучасному етапі розвитку суспільства.
4. Співвідношення понять “влада” та “лідерство”
5. Основні стилі керівництва.

Література [2; 4; 5; 8–11]

Тема 5. Управління соціальними конфліктами

1. Вчення про соціальні конфлікти у Давній Греції.
2. Ідеї про природу конфліктів Ф. Бекона та Т. Гоббса.
3. Соціологічні концепції конфлікту другої половини XIX – початку XX ст.
4. Теорія конфліктного функціоналізму Л. Козера та діалектичної теорії конфлікту Р. Дарендорфа.
5. Причини конфліктів у ланках “керівник – підлеглий” та умови і засоби попередження “по вертикалі”.
6. Технології попередження конфліктів.

Література [1; 2; 4; 7–9; 11; 13; 14]

ТЕМИ КОНТРОЛЬНИХ РОБІТ

1. Предмет соціології управління.
2. Проблеми управління у Стародавній Індії та Стародавньому Китаї.
3. Особливості вчень про управління у Давній Греції.
4. Ідея управління Н. Макіавеллі.
5. Проблеми управління у поглядах французьких філософів XVII–XVIII ст.
6. О. Конт про сутність соціального управління.
7. П. Сорокін про значення управління у соціальних процесах.
8. Сутність в управлінському процесі.
9. Значення інформаційно-управлінської та сервісно-управлінської функції в управлінні.
10. Сутність системного підходу в соціальному управлінні.
11. Мотивація та її значення в управлінській діяльності.
12. Вплив стимулювання на поведінку людей у суспільному житті.
13. Роль держави в управлінні суспільними процесами.
14. Економічна функція та її роль у соціальному процесі.
15. Вплив об’єктивних і суб’єктивних факторів на функціонування інститутів управління.
16. Економічний підхід до раціональної дії людини.
17. Соціологічний підхід до раціональної дії людини.
18. Роль кадрової політики в управлінні суспільними процесами.
19. М. Вебер про сутність бюрократії.
20. Керівництво та його стилі.
21. Сутність взаємодії культури та економіки.

22. Місце організаційної культури в управлінні.
23. Вчення про соціальні конфлікти у Давній Греції.
24. Соціологічні концепції конфлікту на зламі ХІХ–ХХ ст.
25. Т. Парсонс про сутність соціального конфлікту.
26. Теорія конфліктного функціоналізму Л. Козера.
27. Умови та засоби попередження конфліктів “по вертикалі”.
28. Специфіка міжгетичних конфліктів.
29. Особливості міжгрупових конфліктів.
30. Засоби та способи впливу на поведінку опонента.

ТЕМИ РЕФЕРАТИВ

1. Соціологія управління як наука.
2. Проблема управління у філософській спадщині Стародавнього Світу.
3. Платон і Аристотель про необхідність державної влади та управління суспільством.
4. Проблеми соціального управління у поглядах Ж.-Ж. Руссо та Ш. Монтеск'є.
5. Принципи управління і організації виробництвом та суспільством у філософській спадщині А. Сен-Сімона, Ш. Фур'є, Р. Оуена.
6. Ідеї управління у філософській спадщині К. Маркса.
7. Е. Дюргейм: автономія соціальних фактів.
8. М. Вебер про вплив бюрократії на управління суспільством.
9. Теорія соціальної дії Т. Парсонса.
10. П. Сорокін про основи соціальної регуляції.
11. Доктрина “людських відносин” Є. Мейо.
12. Теорія управління Ф. Тейлора.
13. Соціологія господарства С. Н. Булгакова.
14. Поняття, сутність і об'єкт соціальної політики.
15. Суб'єкти соціальної політики.
16. Особливості державного регулювання внутрішньо-економічними процесами.
17. Регулювання державою внутрішньо-соціальних процесів.
18. Специфіка соціального управління.
19. Роль інформаційно-управлінської функції у розвитку суспільства.
20. Сервісно-управлінська функція та її місце у розвитку суспільства.

21. Гуманітарна технологія управління: поняття, сутність.
22. Потреби та їх роль у соціальному управлінні.
23. Стимулювання — основа людської діяльності.
24. Інститути державного управління.
25. А. Сміт про значення мотивації в економічній діяльності людини.
26. “Ідеальні типи” соціальні ідеї М. Вебера та їх значення в сучасних умовах.
27. Економічна свідомість та економічне мислення як основа управління економічних відносин.
28. Економічна поведінка: типи й форми вияву.
29. Державно-управлінські відносини у суспільстві.
30. Соціальні організації та їх роль у суспільних відносинах.
31. Лідерство у структурі управлінської діяльності.
32. Стили керівництва та їх роль в управлінні соціальних організацій.
33. Економічна культура: поняття, сутність, управління.
34. Роль керівника у формуванні організаційної культури.
35. Проблема конфліктів у філософській спадщині Давньої Греції.
36. Наукові погляди на сутність конфлікту представників Нового часу.
37. Теорія конфлікту Г. Зіммеля.
38. Розвиток теорії соціального конфлікту у структурно-функціональному напрямі.
39. Методи дослідження та діагностики конфліктів.
40. Основи попередження конфліктів.

Процес написання реферату (контрольної роботи) здійснюється поетапно. На першому етапі необхідно вивчити матеріал відповідно до теми розділу навчальної програми. На другому етапі — підібрати літературу, ґрунтовно вивчити і законспектувати власні міркування.

Зразок оформлення титульного аркуша реферату (контрольної роботи):

**МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ
ДО НАПИСАННЯ РЕФЕРАТІВ (КОНТРОЛЬНИХ РОБІТ)**

**Першу сторінку реферату (контрольної роботи)
слід оформити так:**

Міжрегіональна
Академія управління персоналом
Інститут соціальних наук Г. Алієва
Кафедра соціології

Реферат
з курсу “Соціологія управління”

Тема: _____
(назва теми)

Виконав студент _____ курсу _____
Факультету _____ групи _____

Науковий керівник _____ (П.І.Б.)

Київ 200_

Першу сторінку реферату (контрольної роботи) слід оформити так:

Зміст

Вступ	с.
1.	с.
2.	с.
3.	с.
Висновки.....	с.
Список використаної літератури	с.

Після перегляду зібраного матеріалу потрібно написати план реферату (контрольної роботи), який складається з вступу, основних питань теми (не більше ніж 3–4 питання) та списку використаної літератури.

На третьому етапі необхідно розподілити матеріал за розділами плану; за потреби — провести додаткову роботу по збору матеріалу, викласти матеріал у логічній послідовності та зробити висновки по всій роботі.

При оцінці реферату приймається до уваги його науковий рівень, вміння виділяти управлінські аспекти теми, яка розглядається, самостійність у викладі, новизна рішень і висновків.

ТЕСТИ

1. Из наведених положень вкажіть ті, які відображають сутність соціології управління:
 - 1.1. Соціологія управління — галузь соціології, яка вивчає закономірності, форми і методи цілеспрямованого впливу на соціальну структуру і процеси, що мають місце в організаціях та суспільстві.
 - 1.2. Соціологія управління — галузь соціології, що вивчає взаємостосунки між особистостями, соціальними групами, соціальними спільнотами, соціальними інститутами.
2. За таблицею вкажіть, хто є суб'єктом соціального управління:

№ пор.	Суб'єкти соціального управління
1	
2	
3	
4	

3. З наведених положень вкажіть ті дисципліни, які пересікаються із соціологією управління:
- соціологія організації;
 - соціальна фізика;
 - соціологія праці;
 - соціологія політики;
 - астрологія;
 - економічна соціологія;
 - фізіологія;
 - соціальне планування.
4. З наведеної таблиці сформулюйте головні ідеї управління суспільством Платона та Аристотеля:

Платон	
Аристотель	

5. За наступною таблицею проаналізуйте управлінські ідеї мислителів Нового часу:

Н. Макіавеллі	
Т. Гоббс	
Ж.-Ж. Руссо	

6. Вкажіть хто є автором концепції “людських стосунків”?
- П. Дракер; Ф. Тейлор;
 Є. Мейо; Ч. Перроу.
7. Хто є засновником концепції “наукового менеджменту”?
- Т. Парсонс; А. Файоль;
 М. Вебер; Ф. Тофлер.
8. З указаних вчених вкажіть того, хто є автором теорії “соціальної дії”:
- К. Маркс; М. Вебер;
 П. Сорокін; Т. Парсонс.

9. Заповніть таблицю основних етапів розвитку соціології управління:

Назва етапу, його хронологічні межі	Характерні риси

10. Вкажіть, яке положення правильно відображає сутність поняття “потреби”:

10.1. Потреби у чомусь необхідному для підтримки людської особистості, соціальної групи, суспільства загалом.

10.2. Потреби — соціальне явище, пов’язане з панівними у суспільстві цінностями.

11. З наведених положень вкажіть те, яке повністю відображає сутність типів потреб:

11.1. Фізіологічні, технічні, суспільні.

11.2. Біологічні, психологічні, соціальні.

11.3. Культурологічні, особисті, групові.

12. Заповніть таблицю основних функцій держави:

1	
2	
3	
4	

13. Чи згодні ви з таким положенням, що “мотивація — це побудження до активності і діяльності суб’єкта”?

1) так; 2) ні.

14. За таблицею вкажіть, які існують чотири форми присилування людини до господарської діяльності:

1	
2	
3	
4	

15. Вкажіть, яке з наведених положень правильно відображає сутність “ідеального типу” соціальної дії М. Вебера:
- 15.1. Цілераціональна дія; ціннісно-раціональна дія; афективна дія; традиційна дія.
- 15.2. Цілеекономічна дія; ціннісно-ідеологічна дія; психологічна дія; релігійна дія.
16. Заповніть таблицю, в якій розкрийте сутність економічної поведінки згідно з ученням А. Сміта та А. Маршалла:

А. Сміт	
А. Маршалл	

17. Чи згодні ви з таким положенням, що “соціальна організація — це будь-яка організація в суспільстві”:
- 1) так; 2) ні.
18. Заповніть таблицю, в якій розкрийте сутність поняття “ідеальний тип бюрократії” згідно з ученням М. Вебера:

--

19. Чи згодні ви, що основними функціями культури є: освітньо-виховна, інтегративна і дезінтегративна, регулююча:
- 1) так; 2) ні.
20. Чи згодні ви з таким положенням, що “соціалізація — це процес становлення особистості, засвоєння індивідом цінностей, норм, зразків поведінки, які притаманні певному суспільству, соціальній спільноті, групі”:
- 1) так; 2) ні.
21. За таблицею проаналізуйте концепції конфлікту таких дослідників, як Р. Дарендорф, Л. Козер, М. Дойч:

Р. Дарендорф	Діалектична теорія конфлікту	
Л. Козер	Теорія конфліктного функціоналізму	
М. Дойч	“Закон соціальних відносин”	

ПИТАННЯ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ

1. Предмет і об'єкт соціології управління.
2. Суб'єкти соціології управління та їх сутність.
3. Соціологія управління як наука.
4. Сутність типів систем управління.
5. Підсистеми управління та їх місце у соціальному управлінні.
6. Інформація — як частина об'єкта соціального управління.
7. Особливості вчень про управління у Стародавніх Індії та Стародавньому Китаю.
8. Погляди Платона на державну владу та управління.
9. Погляди Аристотеля на державну владу та управління.

10. Утопічні ідеї управління суспільством Т. Мора та Т. Компанелли.
11. Ідея управління як мистецтво Н. Макіавеллі.
12. Проблеми управління у поглядах філософів XVII–XVIII ст.
13. Вплив соціологічних учень О. Конта, Г. Спенсера, К. Маркса, Е. Дюркгейма на виникнення і розвиток теорії соціального управління.
14. Особливості розвитку теорії соціального управління у XX ст.
15. Співвідношення соціального управління із соціальною політикою.
16. Інформаційно-управлінська функція та її роль у суспільному процесі.
17. Сервісно-управлінська функція та її місце в управлінні суспільними відносинами.
18. Системний підхід у соціальному управлінні.
19. Значення державного управління у розвитку суспільства.
20. Вплив муніципального управління на добробут населення.
21. Гуманітарні технології та їх роль у соціальному управлінні.
22. Значення мотивації у соціальному управлінні.
23. Поняття “потреби”, типи потреб та їх роль у соціальному управлінні.
24. Вплив соціального середовища на формування мотивації особистості.
25. Ознаки, що мотивують організацію праці.
26. Стимулювання як метод впливу на діяльність особистості, колективу.
27. Форми і рівні стимулювання.
28. Особливості впливу стимулювання на поведінку особистості, колективу у сфері економічної діяльності.
29. Особливості впливу стимулювання на поведінку людей у сфері політичної діяльності.
30. Зміст поняття “держава”.
31. Основні функції держави та їх значення в управлінні суспільством.
32. Господарська мотивація та її значення в управлінні економічними відносинами.
33. Чотири форми присилування до господарської діяльності та їх значення в управлінні економічних відносин.
34. А. Сміт про сутність економічної поведінки людини.

35. К. Менгер про сутність господарського життя людини.
36. А. Маслоу про роль потреб у раціональній дії людини.
37. М. Вебер про типологію соціальної дії.
38. Економічний світогляд та його вплив на формування економічної поведінки.
39. Діалектика взаємозв'язку економічної свідомості та економічного мислення — неприйнятна умова наукового підходу до управління суспільним виробництвом.
40. Економічна поведінка: типи та форми вияву.
41. Особливості вияву економічної поведінки на сучасному етапі розвитку нашого суспільства.
42. Структура об'єкта управління.
43. Структури управлінських відносин.
44. Суб'єкти та види управлінських відносин.
45. Управлінська праця та її відмінність від інших праць.
46. Сутність складових управління як системи.
47. Функції державного, регіонального і муніципального управління.
48. Вплив об'єктивних і суб'єктивних факторів на функціонування інститутів управління.
49. М. Вебер про “ідеальний тип бюрократії”.
50. Формальні організації та їх сутність.
51. Позаформальні організації та їх роль в управлінні.
52. Характеристика неформальних організацій.
53. Співвідношення понять “влада” та “лідерство”.
54. Роль лідерства в управлінні організацією.
55. Стили керівництва та їх роль в управлінні.
56. Критерії ефективності керівництва колективом.
57. Колектив і його структура.
58. Зміст поняття “культура”.
59. Взаємодія культури і економіки та її вплив на управління.
60. Взаємодія культури і політики та її вплив на управління.
61. Марксистський підхід до розуміння “економічної” культури.
62. Сутність немарксистського підходу до розуміння “економічної” культури.
63. Освітньо-виховна функція культури та її значення у регулюванні взаємодії людей.
64. Вплив інтегративної і дезінтегративної функції культури на управління соціальними процесами.
65. Сутність регулюючої функції культури.

66. “Організаційна культура” та її основні елементи.
67. Роль керівника у формуванні “організаційної культури”.
68. Субкультура та її вплив на регулювання взаємодії між людьми.
69. Стан “організаційної культури” і культури взагалі на сучасному етапі розвитку нашого суспільства.
70. Еволюція наукових поглядів розуміння поняття “конфлікт”.
71. Вчення Платона про сутність соціальних конфліктів.
72. Соціальні конфлікти у філософській спадщині Геракліта.
73. Погляди Епікура на сутність соціального конфлікту.
74. Ф. Бекон про природу конфліктів.
75. Концепція Т. Гоббса “війна усіх проти всіх”.
76. Сутність поглядів на поняття “конфлікт” представників Нового часу.
77. Теорія соціальної системи Г. Спенсера.
78. Теорія конфлікту Г. Зіммеля.
79. Теорія конфліктного функціоналізму Л. Козера.
80. Діалектична теорія конфлікту Р. Дирендорфа.
81. Поняття “соціальний конфлікт” та джерела конфлікту.
82. Причини конфліктів у ланки “керівник — підлеглий”.
83. Умови та засоби попередження конфліктів “по вертикалі”.
84. Причини міжособистих і міжгрупових конфліктів.
85. Технології попередження конфліктів.
86. Роль духовних цінностей і потреб в управлінні суспільними відносинами.
87. Місце соціалізації у формуванні духовності людини.
88. Значення освіти в управлінні соціальними процесами.
89. Наука та її значення в управлінні суспільством.
90. Соціальна політика та її роль в управлінні розвитком суспільства.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

Основна

1. *Атаманчук Г. В.* Управление — социальная ценность и эффективность. — М.: Академия, 1995.
2. *Бабосов Е. М.* Социология управления. — К., 1993.
3. *Гурне Б.* Державне управління. — К., 1993.
4. *Зборовский Г. Е., Костин Н. Б.* Социология управления: Учеб. пособие. — М.: Гардарики, 2007.

5. *Кравченко А. И.* Социология менеджмента. — М.: Изд-во МГУ, 1999.
6. *Лукашевич М. П., Туленков М. В.* Спеціальні та галузеві соціологічні теорії: Навч. посіб. — 2-ге вид. допов. і випр. — К.: МАУП.
7. *Мильнер Б. З.* Теория организаций. — М.: ИНФРА-М, 1998.
8. *Основы социального управления* / Под ред. В. Н. Иванова. — М., 2001.
9. *Сергейчук А. В.* Социология управления. — СПб.: Бизнес-пресса, 2002.
10. *Социальный менеджмент: Учеб. пособие* / Под ред. В. Н. Иванова. — М.: Высш. шк., 2001.
11. *Социальное управление: Словарь* / Под ред. В. И. Добренкова, И. М. Слепенкова. — М.: Изд-во МГУ, 1994.
12. *Туленкова Н. В.* Введение в теорию и практику менеджмента: Учеб. пособие. — К.: МАУП, 1998.

Додаткова

13. *Анципов А. Л., Шипилов А. И.* Конфликтология: Учеб. для вузов. — М.: ЮНИТИ.
14. *Гришина Н. В.* Психология конфликта. — СПб.: Питер, 2000.
15. *Примуш М. В.* Загальна соціологія: Навч. посіб. — К.: ВД “Професіонал”, 2004.
16. *Радиев В. В.* Энциклопедическая социология. Курс лекций: Учеб. пособие. — М.: Аспект Прогресс, 2000.
17. *Соколова Г. Н.* Экономическая социология: Учебник. — 2-е изд. перераб. и доп. — М.: ИНД “Филинь”; Мн.: Беларуская наука, 2000.
18. *Социальная политика* / Л. И. Берестова, Э. Г. Багатырева, Б. С. Бреев и др. — М., 2003.
19. *Тейлор Ф.* Научная организация труда // Управление — это наука и искусство. — М., 1992.
20. *Черневский А. Д.* Организация управления: Учеб. пособие. — К.: МАУП, 1998.
21. *Файоль А. Д.* Общее и промышленное управление // Управление — это наука и искусство. — М., 1992.

ЗМІСТ

Пояснювальна записка	3
Тематичний план дисципліни “Соціологія управління”	3
Зміст самостійної роботи з дисципліни “Соціологія управління”	4
План семінарських занять.....	18
Теми контрольних робіт	19
Теми рефератів.....	20
Методичні рекомендації щодо написання рефератів (контрольних робіт).....	22
Тести.....	23
Питання для самоконтролю.....	27
Список літератури	30

Відповідальний за випуск *А. Д. Вегеренко*
Редактор *Т. М. Коліна*
Комп’ютерне верстання *О. А. Залужна*

МАУП

Зам. № ВКЦ-3580

Міжрегіональна Академія управління персоналом (МАУП)

03039 Київ-39, вул. Фрометівська, 2, МАУП